

HANDLEIDING VOOR EXPERIMENT

Invloed van coöperatieve werkvormen bij het vak taal.

De handleiding is gemaakt voor de leerkrachten op de Koepelschool te Ede die meewerken met een experiment over de invloed van coöperatieve werkvormen bij het vak Taal. Bij elke taalles zal er een coöperatieve werkvorm worden ingezet twee hoofdstukken lang. Hierover is overleg geweest met Lianne Braaksma.

De handleiding is een hulpmiddel om elke taalles een coöperatieve werkvorm toe te passen. Allereerst is er een kort stukje theorie over de rol van een leerkracht bij het toepassen van coöperatieve werkvormen en vervolgens een over klassen management bij het toepassen van coöperatieve werkvormen. Tenslotte staan er 17 coöperatieve werkvormen opgenomen die voldoen aan de vijf basisprincipes van een coöperatieve werkvorm. Deze kunnen worden gebruikt tijdens het experiment.

Docent Koepelschool

In samenwerking met

Lianne Braaksma

Groep 5

1-1-2012

INHOUD

Beschrijving van het experiment	4
1. Coöperatieve werkvormen en de rol van een leerkracht	5
2. Coöperatieve werkvormen en klassenmanagement	9
3. Coöperatieve werkvormen	15

BESCHRIJVING VAN HET EXPERIMENT

Fijn dat u mee werkt met het experiment. Voor u ligt een hulpmiddel die u kunt gebruiken bij het toepassen van coöperatieve werkvormen. Bij deze een beschrijving van het experiment.

Het experiment wordt uitgevoerd op de Koepelschool in Ede. Dit is een protestant hervormd Christelijke school.

Experimentele Groep 5a heeft 22 leerlingen

Controle Groep 5b heeft 26 leerlingen

Experimentele Groep 6a heeft 23 leerlingen

Controle Groep 6b heeft 22 leerlingen

Nulmeting groep 5a, 5b, 6a en 6b

Voordat het experiment begint wordt er eerst gekeken naar de toetsresultaten van taal zoals die nu zijn. De groepen hebben tijdens taal niet veel coöperatieve werkvormen gehad. In groep 5a en 5b wordt dezelfde taalmethode gebruikt, de klassen zijn met dezelfde hoofdstukken bezig en zijn op een willekeurige manier samengesteld.

In groep 6a en 6b wordt ook met dezelfde taalmethode lesgegeven, ze zijn bezig met dezelfde hoofdstukken en beide klassen zijn op willekeurige manier samengesteld.

Indicatie

De leerkrachten van groep 5b en 6a krijgen een 'handleiding' met daarin beschreven de rol van een leerkracht, klassenmanagement bij coöperatieve werkvormen en werkvormen die kunnen worden gebruikt bij de taallessen. Bij alle taallessen wordt 2 hoofdstukken lang één coöperatieve werkvorm uitgevoerd.

De leerkrachten van groep 5a en 6b krijgen geen 'handleiding' en geven de lessen uit de twee hoofdstukken van de taalmethode zonder coöperatieve werkvormen.

Nameting

Van groep 5b en groep 6a worden de toetsresultaten bekeken en in vergelijking gebracht met de toetsresultaten die zijn bekeken bij de nulmeting om te kijken of er een verschil is. Van groep 5a en 6b worden de toetsresultaten bekeken en in vergelijking gebracht met de toetsresultaten die bij de nulmeting zijn bekeken om te kijken of er een verschil is. Vervolgens wordt het verschil van de experimentele groepen en van de controle groepen vergeleken zodat er conclusies kunnen worden getrokken over de invloed van coöperatieve werkvormen op het taalniveau in de klas.

De vijf basis principes voor een coöperatieve werkvorm zijn:

1. Positieve wederzijdse afhankelijkheid
2. Individuele verantwoordelijkheid
3. Directe interactie
4. Samenwerkingsvaardigheden
5. Evaluatie van het groepsproces (Johnson & Johnson (1994))

1. COÖPERATIEVE WERKVORMEN EN DE ROL VAN DE LEERKRACHT

Omdat er bij coöperatieve werkvormen veel interactie wordt toegepast vraagt dit om een andere rol van de leerkracht. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de rol van de leerkracht en wat deze praktisch inhoudt tijdens het werken met coöperatieve werkvormen.

ACTIVITEITEN TIJDENS ZELFSTANDIG GROEPSWERK

Tijdens het werken met een coöperatieve werkvorm heeft u de handen vrij wanneer de leerlingen bezig zijn met een groepsopdracht. Deze tijd kan gebruikt worden om te beoordelen of de leerlingen de leerstof begrepen hebben, om de groep aan het werk houden, te observeren, te adviseren, de les voor uzelf evalueren en met een individuele leerling of een groepje apart te werken.

BEOORDELEN VAN BEGRIP EN INZICHT

Wanneer leerlingen iets niet begrijpen, of wanneer de opdracht niet helder genoeg is kan dit leiden tot managementproblemen. Wanneer de leerlingen niet helder hebben wat ze moeten doen is er vaak sprake van verslachte aandacht en kans op conflicten en/of irritaties.

Om deze problemen te voorkomen kunt u meteen nadat u instructie heeft gegeven een rondje door de klas lopen om de groepjes te observeren en te zien of de groepjes begrepen hebben wat ze moeten doen. Vaak is het zo dat als er één groepje niet duidelijk heeft wat ze moeten doen er meer groepjes zijn die niet weten wat ze moeten doen. Als dat zo is kunt u ingrijpen door de aandacht van de klas te vragen en de opdracht nader toe te lichten. Het is efficiënter om snel in te grijpen als leerlingen iets niet goed begrepen hebben dan om leerlingen achteraf te corrigeren (Kagan, S. (2010)).

DE GROEPJES AAN HET WERK HOUDEN

Wanneer u rondloopt door het lokaal en vragen stelt aan leerlingen maakt u fysiek zichtbaar aan de leerlingen dat u ze ziet terwijl ze werken. De fysieke nabijheid van u stimuleert leerlingen om geconcentreerd verder te werken en zich niet te laten afleiden of af te dwalen. Vragen die u kunt stellen om de aandacht van leerlingen bij hun werk te houden zijn: Wat wordt je volgende stap? Hoe gaan jullie verder? Wie van jullie zal ... (Kagan, S. (2010)).

OBSERVEREN EN ADVISEREN

Het is niet de bedoeling dat wanneer de klas eenmaal actief werkt en alles draait u de rust neemt om na te kijken of iets dergelijks. Terwijl de leerlingen in groepjes aan het werk zijn blijft u door de klas lopen om leerlingen te observeren en met groepjes te overleggen. Maar de verantwoordelijkheid voor de opdracht ligt bij de leerlingen zelf. Als leerlingen op een dood spoor zitten en er niet zelf achter kunnen komen wat ze verkeerd doen, kunt u ingrijpen. Dit ingrijpen is alleen bedoeld om leerlingen te wijzen op een tegenstrijdigheid of aanvullende hulpmiddelen.

Als leerlingen een vraag hebben is de eerste reactie van u niet dat u een antwoord geeft op de vraag. U probeert in eerste instantie de leerlingen te wijzen op de eigen bronnen en hulpmiddelen die ze tot hun beschikking hebben. Er wordt alleen antwoord gegeven door u als u ziet dat de leerling eerst zelf heeft geprobeerd met beschikbare bronnen het antwoord te vinden en er zelf niet uit kan komen. De kunst is om zo min mogelijk in te grijpen, maar wel vriendelijk en benaderbaar te blijven zonder te afstandelijk te zijn. Deze houding wordt zichtbaar wanneer u bijvoorbeeld iets in het werk van een leerling ziet dat u interessant vindt en daar commentaar op geeft of een opmerking maakt. Het gaat erom dat de leerlingen bewust worden dat zij individueel aanspreekbaar zijn voor de uitvoering en kwaliteit van hun werk (Kagan, S. (2010)).

DE LES EVALUEREN

Door als leerkracht door het lokaal te lopen om interactie tussen de leerlingen te controleren, krijgt u inzicht in de dynamiek van de groepjes. Dat is een goed moment om voor uzelf evaluerende vragen te stellen en te controleren of de basisprincipes voor het coöperatief werken aanwezig zijn. Indien de basisprincipes niet aanwezig zijn kunt u de les ter plekke aanpassen.

Voorbeelden van evaluerende vragen zijn (Kagan, S. (2010)):

- Is de deelname ongeveer gelijk?
- Is iedere leerling individueel aanspreekbaar?
- Is de opdracht zonder samenwerking moeilijk dan wel onmogelijk uit te voeren?
- Wordt elke leerling verrijkt door samenwerken?
- Zijn er veel leerlingen tegelijk actief bij de opdracht betrokken?
- Vindt er interactie plaats tussen alle groepsleden?
- Enz.

APART WERKEN MET INDIVIDUELE LEERLINGEN OF GROEPJES

Wanneer de leerlingen eenmaal door hebben hoe ze samen moeten werken en de groep goed draait kunt u ervoor kiezen om bepaalde leerlingen of groepjes die extra hulp nodig hebben apart te nemen. Er kan bijvoorbeeld een speciaal programma ingezet worden om leerlingen met vergelijkbare problemen te helpen, zodat zij als team of groepje speciale begeleiding ontvangen. Op deze manier kan er binnen een coöperatieve werkvorm gedifferentieerd worden.

POSITIEVE AANDACHT EN ERKENNING

POSITIEVE AANDACHT

Positieve aandacht aan leerlingen schenken is een van de krachtigste middelen tot stimulatie, zodat ze doen wat u vraagt. Hoe meer aandacht besteed wordt aan bepaald gedrag, des te meer dat gedrag zal toenemen (Kagan, S. (2007)). Vaak hebben leerkrachten als eerste een reactie of opmerking naar leerlingen toe die iets doen wat niet de bedoeling is. Zoals 'groepje 3 ga eens aan het werk'. Het is effectiever als de leerkracht zich proactief richt op positief gedrag: 'wat fijn dat groepje 2 zo goed werkt'. Het brengt tevens een positievere gevoelsstroom in de klas. Positieve aandacht plaveit de weg voor makkelijker klassenmanagement. Als u meer positieve aandacht geeft aan het gedrag dat u op prijs stelt, dan krijgt u meer van dat gedrag terug. Maar als u meer aandacht geeft aan negatief

gedrag, krijgt u meer van dat gedrag terug. (Voorbeelden van positief of negatieve aandacht zie tabel 'Teammanagement: positieve versus negatieve aandacht'.)

Collis (1990) geeft aan dat als een leerkracht aandacht besteed aan ongewenst gedrag, door leerlingen terecht te wijzen als ze van hun plaats af komen of te veel kletsen, dit gedrag toeneemt. Leerlingen verlangen naar aandacht van hun groepsgenoten en van hun onderwijzer en ook negatieve aandacht kan lonend zijn. Als de leraar een leerling een uitbrander geeft omdat hij de hele tijd op ongewenste momenten aan het praten is, gaan andere leerlingen zijn voorbeeld volgen om eveneens aandacht te krijgen. Doortrekkend naar het gebruiken van een coöperatieve werkvorm: als u de aandacht geeft aan het groepje dat te luidruchtig of niet geconcentreerd zit te werken, zullen andere groepjes het voorbeeld volgen van het groepje dat erin geslaagd is de volledige aandacht van u te krijgen. Omgekeerd werkt het zo dat als een groepje dat zich voorbeeldig gedraagt aandacht en erkenning krijgt andere teams dit voorbeeld zullen volgen. Het werkt vooral goed als de klas precies wordt uitgelegd waarom het voorbeeldteam positieve aandacht ontvangt. Als alle teams voorbeeldig werken is het aan te raden waardering voor de hele klas uit te spreken. Positieve aandacht maakt dat het positieve gedrag van leerlingen zich uitbreidt als een olievlek. Als een groepje of een leerling iets doet wat navolging verdient, met betrekking tot prestaties of in sociaal opzicht is het aan te raden dat u de les kort onderbreekt en de aandacht van de hele groep op dit gedrag laat vestigen (Kagan, S. (2007)).

Teammanagement: positieve versus negatieve aandacht	
De aandacht van teams trekken	Positief: Fijn dat jullie zo snel opletten team blauw. Negatief: Dit duurt me te lang team geel.
De teams geconcentreerd aan het werk houden	Positief: Fijn dat team 4 zo hard aan hun werkstuk werkt. Negatief: Hou eens op met klieren team 1 en ga ogenblikkelijk aan het werk.
Niet te veel lawaai maken	Positief: Wat werken jullie vandaag goed met je stemgeluid Leeuwen, bedankt. Negatief: Mag het wat zachter, groepje 2?
Samenwerken	Positief: Jongens en meisjes, kijk eens hoe goed Peter en Timo samenwerken. Dat is nog eens teamwerk. Negatief: Als jullie niet beter gaan samenwerken, haal ik jullie uit elkaar.
Delen	Positief: Marjolijn heeft aangeboden om even met Matthijs haar kleur potloden te delen bij deze les. Heel goed Marjolijn. Negatief: Marianne, hou onmiddellijk op met Rick ruzie te maken over de potloden.
Kagan, S (2010)	

Om positieve aandacht een prominente rol te geven in de klas is het aan te raden dat u op zoek gaat naar positief gedrag en regelmatig positieve opmerkingen maakt over leerlingen en groepjes.

ERKENNING

Erkenning is het publiekelijk vieren van het succes van een individu, een groepje of de hele klas in een andere vorm dan een compliment van de leerkracht. Het is een andere manier van het geven van positieve aandacht. Enkele voorbeelden van het geven van erkenning worden bij deze beschreven (Kagan, S. (2010)).

Groepsnieuwsbrief

De klas krijgt een nieuwsbrief mee naar huis waarin een groepje dat voorbeeldig gewerkt heeft een eervolle vermelding ontvangt. Zodat de leerlingen hun succes met hun ouders kunnen delen.

Groepspunten

De leraar geeft een team punten (kan ook nep geld of fiches enz. zijn) en spreekt publiekelijk zijn waardering uit. 'Superteam, hartelijk dank voor het snelle opruimen en schoonmaken van de werkplek. Jullie krijgen twee punten.' Die punten kunnen ingewisseld worden voor een beloning.

Positieve brief aan ouders

De leerkracht geeft de leerling een positief briefje mee voor zijn ouders.

Beloning voor een groepje of de klas

Een groepje kan beloond worden met extra tijd om vrij te mogen werken, als eerste de broodtrommels halen of als eerste groep naar het speelplein. De hele groep kan beloond worden met een feestje, uitstapje, een spel of een activiteit.

Applaus of een buiging

Een groepje gaat staan en de groep applaudisseert voor hun prestatie. Of het team staat op en neemt een applaus met een buiging in ontvangst.

Onderscheidingen

De beste teams worden onderscheiden voor werkstukken of presentaties. Er zijn verschillende categorieën, zoals het best samenwerkende team, het meest creatieve team of het meest zorgvuldige team enz. Zodat elk team een onderscheiding kan verdienen.

Complimentenbord

In het lokaal kan een complimentenbord worden opgehangen, waarop de goede prestatie of gedrag van een leerlingen of een groepje wordt genoteerd. De leerkracht leest dit voor aan het begin van de week en de groep geeft een applaus voor wat er op het bord staat. Het bord blijft de hele week hangen.

Juichen voor een team of de klas.

Het groepje of de klas juicht, zingt of roept een teamkreet om het succes te vieren.

Positieve mondelinge aandacht en erkenning bevorderen een positieve sfeer in de klas en stimuleren de groepjes om hard te werken en zich goed te gedragen. Daarom is het aan te raden tijdens het werken met coöperatieve werkvormen dat u deze taak op u neemt.

LESVOORBEREIDING

Als bezwaar voor het toepassen van coöperatieve werkvormen wordt veel ingebracht dat het voorbereiden van een coöperatieve werkvorm te veel tijd kost. In de praktijk blijkt dat een coöperatieve les in elkaar zetten een ingewikkelde klus is en leerkrachten daarom niet gemotiveerd zijn om coöperatieve werkvormen toe te passen. Een leerkracht overvraagt zichzelf om direct over te stappen van geen coöperatieve werkvormen naar een les vol met coöperatieve werkvormen.

Daarom wordt er geadviseerd om bij één onderdeel van de les een coöperatieve werkvorm toe te passen. Bijvoorbeeld een coöperatieve werkvorm bij het activeren van voorkennis of bij de begeleide instructie. Als u eenmaal een aantal coöperatieve werkvormen u eigen hebt gemaakt zal het steeds minder tijd kosten om een coöperatieve werkvorm voor te bereiden.

Het toepassen van een coöperatieve werkvorm vraagt van de leerkracht een positieve houding die gericht is op de leerlingen en om een goede lesvoorbereiding. Om een complete beschrijving te geven hoe een coöperatieve werkvorm effectief kan worden toegepast wordt nu vervolgens het klassenmanagement beschreven.

2. Coöperatieve werkvormen en klassenmanagement

In vorig hoofdstuk is de rol van een leerkracht beschreven bij een coöperatieve werkvorm, bij deze wordt de klassenmanagement beschreven. Bij het gebruiken van coöperatieve werkvormen worden leerlingen gestimuleerd om te communiceren en te bewegen. Dit zijn twee tegengestelden. Onderwerpen waar op wordt ingegaan zijn: instructie geven, rumoer beheersen, tijd beheersen, teammaterialen beheren en conflicten in de klas.

INSTRUCTIES GEVEN

Het is een kunst om op de juiste manier effectieve instructies te geven aan een klas. Bij een coöperatieve werkvorm zijn er verschillende methodes. Enkelen daarvan worden hier nader toegelicht.

MONDELINGE, SCHRIFTELIJKE INSTRUCTIES EN DEMONSTRATIE

Sommige leerlingen leren beter door te horen, andere leerlingen leren beter door te zien, omdat ze meer visueel zijn ingesteld. Daarom is het slim om instructies mondeling door te nemen en tegelijkertijd visueel te maken door gebruik te maken van het bord of een schema. Hierbij is belangrijk dat niet te veel instructies tegelijk worden gegeven. Zorg ervoor dat alle groepjes aan de opdrachten kunnen werken zonder nog vragen te willen stellen. Vaak is het zo dat als leerlingen te veel instructie achter elkaar ontvangen, de leerlingen de instructies niet achter elkaar kunnen uitvoeren zonder tussendoor om nadere uitleg te vragen.

Ook kan de leerkracht ervoor kiezen om de instructies voor te doen. De leerlingen begrijpen dan in een oogwenk wat ze moeten doen. Er zijn verschillende manieren om te demonstreren. De leerkracht kan gewenst of ongewenst gedrag voordoen door rollenspel. Met een groepje kan de leerkracht alvast beginnen met de opdracht en vervolgens met dat groepje voordoen aan de klas wat er moet worden gedaan. Of de leerkracht kan wachten tot het gewenste gedrag zich voordoet om deze leerlingen vervolgens te vragen het nog eens te doen zodat de hele groep het kan zien.

HET JUISTE STARTWOORD GEVEN (TRIGGEREN)

Een leerkracht geeft de groep de volgende instructies: 'Jullie staan op, steken je hand op.' De leerkracht is nog niet uitgesproken of de leerlingen beginnen te schuiven met hun stoelen om op te staan. Door het lawaai kunnen de leerlingen verdere instructies niet meer horen. Dit probleem deed zich voor omdat de leerkracht niet een juist startwoord gaf.

De leerkracht zou de instructie als volgt moeten beginnen: 'Jongens en meisjes, als ik 'ja' zeg, en geen moment eerder, staan jullie op, steken je hand op en gaan op zoek naar een partner met wie je vandaag nog niet heb samengewerkt....tot ik het stilteteken geef (langdurige stilte om spanning op te bouwen) JA!'

Omdat de leerkracht een startwoord heeft gegeven aan de leerlingen om te mogen reageren, wachten de leerlingen af totdat alle instructies zijn gegeven en op het startwoord reageren ze allemaal tegelijk. Het juiste startwoord geven voorkomt orde problemen en onduidelijkheden waardoor een positieve sfeer wordt bevordert.

CONTROLLEREN OF ALLES IS BEGREPEN

Als de klas instructies ontvangen heeft van de leerkracht, is het belangrijk om te controleren of de leerlingen de instructies begrepen hebben. Enkele voorbeelden om te controleren of leerlingen de instructies hebben begrepen: De leerkracht geeft leerlingen opdracht in koor te antwoorden op een onafgemaakte zin: 'We beginnen met...'. Een andere manier is dat de leerkracht de leerlingen laat reageren op ja of nee vragen (ja: duim omhoog, nee: duim omlaag). Of de leerlingen krijgen opdracht om eigen antwoorden op vragen die de leerkracht stelt op te schrijven en vervolgens met hun teamgenoten te delen. Nog een voorbeeld is dat de leerlingen in de groepjes om de beurt een volgende stap moeten opzeggen.

Dus bij het geven van instructies is het belangrijk dat er niet teveel in een keer wordt opgegeven, dat de instructies worden gedemonstreerd, dat ze visueel en auditief worden aangeboden, dat leerlingen een duidelijk startwoord ontvangen en dat de leerkracht controleert of alles begrepen is.

RUMOER BEHEERSEN

Vaak wordt als bezwaar door leerkrachten ingebracht dat bij het toepassen van een coöperatieve werkvorm er een hels kabaal in het lokaal losbarst. Wanneer leerlingen individueel werken, houden leerkrachten het lawaai in de hand door de simpele regel 'niet kletsen'. Als het stil is in de klas, is het makkelijk om de stem van de leerkracht te horen, zodra hij begint te praten heeft hij de aandacht. Maar bij een coöperatieve werkvorm vindt veel interactie plaats. Er wordt veel gepraat, dus er is meer lawaai in het lokaal, waardoor de stem van de leerkracht minder makkelijk te horen is. Dus bij het toepassen van een coöperatieve werkvorm gaat het rumoer beheersen anders dan bij een werkvorm waarbij de leerlingen in stilte voor zichzelf werken.

STILTE SIGNAAL

Een stiltesignaal kan per leerkracht verschillen. Het is een signaal waarbij de leerkracht niet met zijn stem boven het geluid van de leerlingen hoeft uit te komen. Een stiltesignaal kan bijvoorbeeld het klappen in de handen van de leerkracht zijn, een bel, de hand opsteken enz. Bij de introductie van het stiltesignaal is enige uitleg nodig. Het is belangrijk dat de leerkracht communiceert dat het niet meer dan logisch is dat er in de klas veel geluid is omdat veel leerlingen zullen praten. Het geluidsniveau kan flink stijgen. De leerkracht kan dan communiceren dat hij niet zit te wachten op een klas voor schreeuwende leerlingen, en dat hij zelf ook niet wil gaan schreeuwen om de aandacht van de leerlingen te krijgen. Hij heeft daarom een stiltesignaal dat het probleem handig oplost. De beste signalen zijn leuk en vereisen een reactie van de leerlingen waarbij de leerlingen niet kunnen doorpraten of doorwerken.

Vijf omhoog

De leerkracht steekt zijn hand op met vijf vingers gespreid om de leerlingen te herinneren aan de vijf regels:

1. Naar de spreker kijken
2. Stil zijn
3. Stilzitten
4. Handen vrij (rustig op tafel)
5. Luisteren

Instrumenten

Op het geluid van een fluitje, een vrolijk belletje of een klank van gitaar of piano geeft de leerkracht aan dat de leerlingen stil moeten zijn, dat ze moeten stoppen met hun werk en alle aandacht op de leerkracht moeten vestigen.

Lampen

De leerkracht knippert de lampen aan en uit om de aandacht te krijgen.

Muziek of een geluidsfragment

De leerkracht kan de eerste klanken van een liedje of een bekend geluidseffect uit een animatieserie laten klinken. Allerlei geluiden kunnen van het internet worden gehaald, zoals bijvoorbeeld de favoriete animatiefiguur van de leerling die achter elkaar 'stilte' roept.

Een ritme klappen of tikken

De leerkracht klapt of tikt in een bepaald ritme en de leerlingen reageren door samen het ritme mee te klappen of te tikken.

Als je me hoort klap je één keer in je handen

De leerkracht zegt: 'Als je me hoort, klap je één keer in je handen.' Vervolgens klapt hij één keer in de handen. Sommige leerlingen klappen in hun handen en de leerkracht zegt: 'Als je me hoort, klap je twee keer.' Vervolgens klapt hij twee keer in de handen en sommige leerlingen klappen twee keer in de handen. Tenslotte zegt hij: 'Als je me hoort, klap je drie keer in je handen.' Alle leerlingen reageren door drie keer te klappen.

In koor

Alle leerlingen reageren tegelijk op het signaal van de leerkracht wanneer hij zegt: 'Een, twee, drie, kijk naar mij.' De leerlingen reageren: 'Een, twee, drie, we zijn erbij.'

Hand in de lucht

De leerkracht steekt de hand in de lucht en begint te tellen tot vijf. Leerlingen die de leerkracht zien, moeten hun werk neerleggen, stil zijn en een hand in de lucht doen. Andere leerlingen zien dit en kunnen ook de hand in de lucht steken, het werk neerleggen en stil worden.

ONMIDDELLIJKE AANDACHT

Om de nadruk erop te leggen dat de leerkracht binnen vijf seconde alle aandacht wil van de leerlingen, kan de leerkracht bij de introductie van het signaal afspreken met de leerlingen dat als het langer duurt dan vijf seconde voordat alle handen werkeloos op tafel zijn, alle monden dicht en ogen op de leerkracht gericht dat het stiltesignaal dan opnieuw wordt geoefend. Als de leerkracht bijvoorbeeld het signaal van de hand opsteken gebruikt, kan hij als visueel geheugensteuntje met de vingers vijf seconde aftellen. Bij het oefenen is het belangrijk om de reactie van de leerlingen te bekrachtigen. Dit kan bijvoorbeeld door een compliment te geven.

Als de leerkracht de aandacht heeft van alle leerlingen op twee of drie na, dan is het aan te raden te wachten totdat hij ook de aandacht van deze drie leerlingen heeft. Want als de les wordt vervolgd terwijl niet alle leerlingen op het stiltesignaal hebben gereageerd, is de boodschap aan de rest van de klas dat ze niet echt hoeven te reageren op het signaal zoals is afgesproken. Doorgaan met de les zonder de vereiste reactie die de leerkracht heeft gesteld, leidt tot ongehoorzaamheid.

STEMVOLUME

Een stiltesignaal is ideaal om snel de aandacht van leerlingen te krijgen. Maar het kan niet worden gebruikt om het lawaai onder controle te houden. Het is niet de bedoeling dat het stiltesignaal om de vijf minuten wordt ingezet. Te veel lawaai kan een domino-effect in beweging brengen. Bijvoorbeeld als het ene groepje hard praat, gaat het andere groepje harder praten om elkaar te horen en het volgende groepje gaat nog harder praten. Dit kan voorkomen worden door leerlingen precies te laten weten hoe hard ze mogen praten tijdens het werken en door leerlingen daar ook aan te houden.

De leerkracht kan de leerlingen drie stemvolumes aanleren:

1. Niet praten: Individueel werken en er wordt niet gepraat
2. Partnerstemmen: Tweetalen praten zo zacht dat het andere tweetal van hun team niet kan verstaan wat ze zeggen.
3. Teamstemmen: Teams praten zo zacht dat de naburige team het niet kunnen verstaan.

De leerlingen hebben het nodig om eerst te oefenen met de drie stemvolumes. Wanneer het nodig is kan de leerkracht de leerlingen herinneren aan het stemvolume als hij een activiteit aankondigt. Bijvoorbeeld: Bespreek in je groepje om de beurt wat je in je vakantie gaat doen in teamstemmen. De leerkracht kan een kleurcode aan de stemvolumes verbinden.

Om de leerlingen non-verbaal te vertellen dat ze minder geluid moeten maken of dat ze op dit volume door kunnen gaan, kan de leerkracht een groene kaart neerleggen op de tafel van groepjes die lekker bezig zijn, een oranje kaart op de tafel bij groepjes die iets rustiger moeten praten en een rode kaart op de tafel bij groepjes die even helemaal stil moeten worden en eerst tot tien moeten tellen voordat ze verder mogen (Kagan, S. (2010)).

Een leerkracht kan de rumoer beheersen door een stiltesignaal te gebruiken waarbij onmiddellijke aandacht wordt geëist van elke leerling zodat hij snel de aandacht heeft. Om ervoor te zorgen dat de stemvolumes binnen de perken blijft kan een leerkracht non-verbaal communiceren naar de leerlingen dat ze hun stemgeluid moeten aanpassen of dat het goed is.

TIJD BEHEERSEN

Meestal zijn de groepjes niet allemaal tegelijk klaar. Een oplossing om te voorkomen dat leerlingen gaan zitten niks is een klaar-opdracht klaarleggen. Leerlingen kunnen hieraan werken wanneer ze klaar zijn. Ook kan de leerkracht bepalen hoeveel tijd leerlingen aan een bepaalde opdracht mogen werken, zodat alle leerlingen ongeveer gelijk stoppen.

Een leerkracht hoeft niet te wachten op het laatste groepje. Het is namelijk inefficiënt om alle teams te laten wachten totdat het traagste team klaar is. Wanneer tweederde van de klas klaar is kan de leerkracht ervoor kiezen om verder te gaan met zijn planning.

KLAAROPDRACHTEN

Een klaar-opdracht is een opdracht die is bedoeld om extra tijd van leerlingen op te vullen. Een klaar-opdracht kan worden gebruikt om de leerstof te bekrachtigen of uit te breiden. *Klaaropdrachten* kunnen leuke opdrachten zijn om leerlingen te belonen die snel klaar zijn. De klaaropdracht voorkomt dat op het moment dat er leerlingen eerder klaar zijn dan veel anderen, er geen ruimte is voor niet-taakgericht gedrag, verveling of onduidelijkheid over wat de leerling kan gaan doen. Er zijn verschillende soorten *klaaropdrachten* (zie tabel (Kagan, S. (2010))). Er zijn verschillende manieren om leerlingen te laten weten wat ze moeten doen als ze eerder klaar zijn dan andere leerlingen. De leerkracht kan ervoor kiezen om de klaaropdracht aan te kondigen, op het bord te schrijven, op het werkblad te zetten aan de onderkant of op de achterkant van het

Suggesties voor klaar opdrachten ⁴⁶	
Team	Individueel
• Puzzels en spelletjes • Hersenbrekers • Lastige vragen oplossen • Creatief schrijven • Leerzame spelletjes • Breinstorm lijstjes met... • Top 10 redenen voor... • Taakkaart • Tekening maken van de leerstof • Liedje schrijven of de leerstof • Een partner interviewen/overhoren m.b.v. zelfgemaakte vraag kaartjes • Online informatie zoeken over de leerstof • Spelletjes opbergen • Onafgemaakt werk afmaken	• In je dagboek schrijven • Teken • Lastige vragen oplossen • Vrij lezen • Rekenspelletjes • Onafgemaakt werk afmaken • Verslag schrijven • Analytische vragen over leerstof maken • Huiswerk maken

werkblad. Ook kan de leerkracht ervoor kiezen een hoek in het lokaal te reserveren als Klaar-Centrum, waar leerlingen of groepjes hun werk kunnen vinden als ze klaar zijn. Op het bord kunnen leerlingen zien wat ze in het centrum mogen doen. Spullen die ze nodig hebben kunnen ze daar pakken en ze kunnen registreren wat ze af hebben van bijvoorbeeld de weektaken.

GEKLOKTE ACTIVITEITEN

Veel teamtaken kunnen worden geklokt zodat alle leerlingen tegelijk klaar zijn. Zoals bijvoorbeeld een coöperatieve werkvorm waarbij leerlingen in tweetallen in gesprek gaan om uit te wisselen wat voor ideeën ze hebben en daarbij allebei een minuut aan het woord moeten zijn. Dan zijn alle leerlingen tegelijk klaar. Een leerkracht kan leerlingen bewust maken van de tijd die ze hebben door de klok te gebruiken en op de klok aan te wijzen hoeveel tijd de leerlingen hebben. Of door op een

digitaal bord een stopwatch te zetten waarop zichtbaar is hoeveel tijd er nog voor de leerlingen beschikbaar is om te werken aan de opdrachten.

Om de tijd te beheersen kan de leerkracht klaaropdrachten aanbieden en duidelijk aan de leerlingen communiceren hoeveel tijd ze hebben voor een opdracht.

TEAMMATERIALEN BEHEREN

Bij het werken met coöperatieve werkvormen gebruiken groepjes veel materialen gezamenlijk. Ideeën om de materialen op een makkelijke manier effectief te beheeren worden hier beschreven. (Kagan, S. (2010))

TEAMBAKKEN

In Teambakken worden spullen bewaard die veel worden gebruikt tijdens het samenwerken. Een teambak kan van alles zijn: Een versierde schoenendoos, plastic emmertje, mandje, enz. Door teambakken te gebruiken wordt veel tijd bespaard, omdat groepjes vrij snel de spullen die ze nodig hebben kunnen pakken en opruimen. De leerkracht kan de inhoud van de bak per dag of opdracht veranderen. Voorbeelden van wat er in een teambak kan zitten zijn; scharen, lijm, papier, werkbladen, wasco, viltstiften, kleurpotloden en lesboeken.

MATERIAALCHEF

Om ervoor te zorgen dat de teambak netjes blijft, kan de leerkracht binnen de groepjes iemand de rol geven om 'MateriaalChef' te zijn. (Deze rol kan elke keer een andere leerling in het groepje hebben.) Hij of zij zorgt ervoor dat alles netjes in de bak wordt gedaan, de bak compleet is en dat de teambak op de vaste plaats in het lokaal wordt teruggezet. De 'MateriaalChef' kan ook worden ingezet voor het ophalen en uitdelen van materialen van zijn teamgenoten. Aan het einde van de les kan hij het werk van teamgenoten verzamelen en naar de leerkracht brengen. Door deze aanpak voorkomt de leerkracht onrust en opstoppen. Daarnaast gaat dit sneller dan wanneer spullen één voor één worden uitgedeeld en opgehaald.

Dus teammaterialen kunnen worden beheert door een MateriaalChef onder leiding van de leerkracht en door gebruik te maken van teambakken.

CONFLICTEN IN DE KLAS

Wanneer leerlingen samen gaan werken is er altijd kans op conflicten. Het is handig voor een leerkracht om te weten hoe hij conflicten kan voorkomen, in de hand kan houden of oplossen. Daar wordt bij deze op ingegaan.

CONFLICTEN VOORKOMEN

Om conflicten te voorkomen kan de leerkracht allereerst erop letten dat hij groepjes maakt die waarschijnlijk geen problemen opleveren. Gedrag en wangedrag hebben vaak een persoonlijke oorzaak en zijn veelal terug te brengen op de sociale omstandigheden van een leerling. Goede vrienden en gezworen vijanden kunnen beter niet bij elkaar in een basisgroepje zitten. Goede

vrienden hebben het vaak te druk met elkaar om hun aandacht bij de les te houden, of ze sluiten anderen van het groepje buiten. Gezworen vijanden zullen vaak weigeren samen te werken, of ze krijgen ruzie. Groepjes met evenveel jongens als meisjes erin is ideaal, maar als er in de groep meer jongens dan meisjes zitten of andersom is het beter om ervoor te kiezen jongens of meisjes groepjes te maken. Meestal zal een leerkracht wel aanvoelen welke leerlingen wel en welke leerlingen niet bij elkaar in een groepje kunnen worden gezet, zodat eventuele conflicten kunnen worden voorkomen. Maar zelfs dan kan er een conflict *ontstaan* om de leiding in het groepje, om aandacht of vul het maar in.

Wat belangrijk is, zeker als de leerlingen niet gewend zijn om in groepjes te weten, dat de leerkracht communiceert wat het basisprincipe is achter samenwerken. Mogelijke redenen kunnen zijn dat onderzoek uitwijst dat leerlingen meer leren als ze in groepjes werken dan wanneer ze individueel werken. Samenwerken is leuker. Samenwerking bereidt leerlingen voor op de arbeidsmarkt waar mensen meestal ook niet alleen werken. En de leerlingen zullen de samenwerkingsvaardigheden nodig hebben in de toekomst. Leerlingen zullen eerder bereid zijn samen te werken als ze bewust worden van wat ze eraan hebben.

Een ander middel om conflicten te voorkomen is het bouwen aan het groepsgevoel. Het doel van het kweken van een groepsgevoel is dat leerlingen elkaar leren kennen, dat ze samenwerken in een positieve sfeer en een positieve groepsidentiteit opbouwen. Werken aan een groepsgevoel kan worden gedaan door korte activiteiten te doen die een hechte band tussen leerlingen kweken, een leuke inhoud hebben en die buiten de leerstof gaat. Deze activiteiten worden ook wel 'teambouwers' of 'klasbouwers' genoemd. (Kopmels e.a. (2009))

Tenslotte is een middel om conflicten te voorkomen het controleren van de positieve wederzijdse afhankelijkheid. De gedachte 'mijn winst is jouw winst en steun is noodzakelijk' moet de leerlingen eigen worden. Wanneer de leerlingen doorhebben dat ze elkaar niet aan het beconcurreren zijn maar samen hetzelfde doel najagen en elkaar kunnen helpen dit doel te bereiken, dan zullen leerlingen zorgzamer, aardiger en behulpzamer zijn.

Dus conflicten kunnen worden voorkomen door bewust leerlingen wel of niet bij elkaar in een groepje te zetten, leerlingen bewust te maken waarom samenwerken belangrijk is, team/klasbouwers toe te passen om groepsgevoel te creëren en door de positieve wederzijdse afhankelijkheid te controleren.

PROBLEMEN TUSSEN LEERLINGEN OPLOSSEN

De preventies om conflicten te voorkomen zullen helpen om minder teamproblemen te hebben. Het is echter geen garantie dat problemen zich niet zullen voordoen. De beste manier om problemen tussen leerlingen op te lossen is vaak om de leerlingen de tijd te geven het zelf op te lossen. Enige onenigheid tussen leerlingen kan een goede leerervaring zijn. Het is van belang om eerst te proberen het probleem op te lossen, maar het is niet nodig alle problemen op te lossen. Soms is het prima voor leerlingen om te leren dat ze het eens kunnen worden over het oneens zijn met elkaar. Als het tussen leerlingen absoluut niet mogelijk is om goed samen te werken, is het soms raadzaam om de samenstelling van het groepje te veranderen. Maar de leerlingen moeten weten van de leerkracht dat hij het niet prettig vindt om de teams overhoop te halen, maar dat het nu noodzakelijk is en hij er alle vertrouwen in heeft dat het met de nieuwe teams een stuk beter zal gaan. Als er een leerling is

die constant problemen heeft wanneer hij gaat samenwerken, kan het nodig zijn hem tijdelijk apart te zetten met de boodschap dat hij pas terug mag naar zijn team als hij bereid is met de anderen samen te werken. De meeste leerlingen vinden samenwerken veel leuker dan alleen werken, dus zullen ze hun gedrag snel veranderen. Herhaald wangedrag kan afnemen wanneer de regel wordt ingesteld dat iedere leerling die op één dag twee keer apart gezet wordt, die dag niet meer naar zijn team zal terugkeren.

Wat de regels ook zijn die de leerkracht wilt instellen, het is belangrijk om alle regels duidelijk te communiceren, zodat de leerlingen weten wat de consequentie van hun gedrag zal zijn en wat er van ze verwacht wordt. Soms missen leerlingen de sociale vaardigheid die ze nodig hebben binnen de coöperatieve werkvorm. Als dit probleem zich voordoet kan de leerkracht reageren door de specifieke vaardigheid te oefenen en te benadrukken.

Problemen tussen leerlingen kunnen worden opgelost door te zorgen voor bemiddeling in een conflict, door nieuwe teams te vormen, een leerling apart te zetten of specifieke vaardigheden te benadrukken.

In dit hoofdstuk is duidelijk beschreven hoe de klassenmanagement wordt vormgegeven bij het gebruiken van coöperatieve werkvormen. Het gaat er vooral om dat u veel uit handen geeft en steeds meer verantwoordelijkheid bij de leerlingen neer legt zoals het beheren van materialen, letten op het stem geluid en stiltesignaal, het in de gaten houden van de tijd en het conflicten oplossen. En dat u de leerlingen snel in actie brengt door zijn effectieve instructie.

3. COÖPERATIEVE WERKVORMEN

In dit hoofdstuk kunt u coöperatieve werkvormen vinden die u kunt gebruiken tijdens de lessen taal. Een les bestaat uit verschillende onderdelen, per onderdeel is gekeken naar aansluitende werkvormen. Per werkvorm wordt de tijd, benodigdheden en de titel aangegeven. Aan te raden is om werkvormen die u fijn vindt om te gebruiken te herhalen en een werkvorm goed door te lezen.

De onderdelen waarbij de werkvormen zijn aangesloten zijn:

- Activeren van voorkennis
- Uitleggen van nieuwe leerstof
- Begeleide inoefening
- Zelfstandige verwerking
- Terugkoppeling/evaluatie

ACTIVEREN VAN VOORKENNIS

Denken-Delen-Uitwisselen

5 min.

➤ **Leerkracht geeft opdracht**

Leerkracht geeft leerlingen een opdracht waaraan ze individueel over nadenken.

Bijvoorbeeld:

Een vraag om te stellen over de gelezen tekst aan iemand anders.

Een titel bedenken voor een verhaal

Woorden bedenken die beginnen met.../rijmen op...

Wat betekent....?

Overeenkomsten/verschillen

Wat was de oorzaak van...?

Wat is jouw mening over...?

Wat zijn kenmerken van...?

Wat heb je geleerd...?

➤ **Individuele bedenktijd**

De leerlingen denken 2 min. zelfstandig na en schrijven op klad papiertje op wat ze bedacht hebben.

➤ **Overleg in tweetal**

De leerlingen gaan in tweetallen in gesprek over de opdracht. De leerlingen proberen samen eens te worden over een gezamenlijk antwoord.

* de leerkracht kan er voor kiezen om een tijd te stellen dat eerst leerling A een minuut aan het woord mag en daarna leerling B een minuut aan het woord mag.

➤ **Uitwisselen**

De leerkracht wijst een aantal koppels aan die hun antwoord vertellen.

*Deze werkvorm kan ook worden gebruikt bij de terugkoppeling van de les, begeleide inoefening of zelfstandige verwerking.

Brainstorm

10 min.

Nodig: een kladblaadje per groepje.

➤ **De leerkracht legt uit**

De leerlingen moeten in hun groepje proberen zoveel mogelijk ideeën in te brengen. Geen enkel idee is raar. De leerlingen proberen op elkaars ideeën voort te bouwen dus alle ideeën staan niet los van elkaar. De leerlingen mogen gekke ideeën inbrengen geen enkel idee is goed of fout.

De inbreng van elke deelnemer is belangrijk.

Vier kenmerken brainstorm

Snel tempo: niet te lang nadenken, gewoon zeggen wat in je opkomt.

Elke inbreng is waardevol.

Ook gekke/onmogelijke ideeën zijn welkom.

Inhaken en voortborduren op elkaars ideeën.

➤ **Brainstormen**

De leerlingen krijgen een opdracht en krijgen te horen hoeveel tijd ze hebben. Een iemand is de schrijver.

Een voorbeeld van een opdracht is 'Noem in drie minuten zoveel mogelijk dingen die met gezond eten te maken hebben'.

Vervolgens gaan de leerlingen aan het werk.

** Alle leerlingen moeten in een groepje ruimte krijgen om te reageren. Als dat niet lukt kunnen ze via de 'rotonde' werken, om de beurt brengen ze dan iets in met de volgorde van de klok.*

➤ **Klassikale nabespreking**

De resultaten van de brainstorm worden klassikaal nabesproken. De leerkracht vraagt aan elk groepje om een paar bevindingen met de rest van de klas te delen.

*Deze werkvorm kan ook worden gebruikt bij het bespreken van nieuwe leerstof.

UITLEGGEN VAN NIEUWE LEERSTOF

Genummerde hoofden

2-4 min.

Nodig: Elke leerling een kladblaadje

➤ **Nummeren van leerlingen**

De leerlingen zitten in groepjes. Het groepje kan zelf aan elkaar nummers geven, of de leerkracht doet het. De leerkracht legt uit dat de leerlingen een nummer krijgen omdat aan het eind één van de leerlingen het antwoord van de groep geven. De leerkracht wijst de leerling aan door het nummer te noemen.

➤ **De leerkracht geeft de opdracht**

De leerkracht geeft aan hoeveel tijd de leerlingen hebben voor het beantwoorden van de vraag.

De leerkracht vertelt dat het belangrijk is dat iedereen uit het groepje antwoord kan geven.

Een voorbeeld van een vraag is: Wat betekent het woord ...?

➤ **Iedere leerling denkt voor zichzelf na**

Elke leerling schrijft eerst voor zichzelf het antwoord op de vraag op een kladblaadje.

➤ **Hoofden-bij-elkaar**

De leerlingen bespreken met elkaar het antwoord dat zij hebben en besluiten samen welk antwoord het juiste antwoord is om te geven. De leerlingen kunnen als het niet lukt om iedereen een inbreng te laten hebben in een 'rotonde' werken. De leerlingen antwoorden om de beurt met de klok mee.

➤ **De leerkracht noemt een nummer**

De leerkracht noemt een nummer en alle leerlingen met dit nummer steken hun hand op. De leerkracht laat bijvoorbeeld alle nummers 2 antwoorden, vraagt of iemand uit het groepje er nog iets aan toe wilt voegen en geeft tenslotte feedback op de antwoorden.

*De leerkracht kan ook alle nummers i.p.v. vertellen het antwoord op het bord laten schrijven.

*deze werkvorm is ook te gebruiken voor de begeleide inoefening, zelfstandige verwerking of de terugblik.

Rotonde

5-10 min.

➤ De leerkracht geeft een opdracht of stelt een vraag.

Bijvoorbeeld: wat hebben we gisteren in de les gedaan? Voorspellingen doen, met elkaar een zo lang mogelijke zin maken, noem voor en nadelen van Enz.

➤ **Rotonde**

De leerlingen geven, met de klok mee, om de beurt een antwoord. Er zijn twee variaties:

De leerlingen geven hun antwoord alleen mondeling.

De leerlingen schrijven hun antwoord op een gezamenlijk blaadje dat ze steeds aan elkaar doorgeven.

Terwijl ze iets opschrijven zeggen ze ook hun antwoord hardop.

Als een leerling geen nieuw antwoord kan bedenken kan hij 'pas' zeggen en de beurt verder laten gaan, of zich bij een antwoord dat eerder is gegeven aansluiten, in eigen woorden herhalen of groepsgenoten mogen coachen.

➤ **Klassikale uitwisseling**

De leerkracht wijst een aantal leerlingen aan die resultaat van hun groep mogen vertellen of laten zien aan de rest van de klas.

➤ **Hulpmiddelen**

Om bij de mondelinge rotonde het 'om de beurt' gaan te ondersteunen, is het werken met fiches een hulpmiddel. Iedere leerling heeft een klein voorwerp (fiche, potlood, blokje). Als de leerling aan de beurt is en iets zegt, legt hij zijn voorwerp in het midden van de tafel. Deze leerling is pas weer aan de beurt als de anderen in het groepje ook hun voorwerp hebben neergelegd. Dan pakt ieder zijn voorwerp weer terug en begint er een nieuwe ronde.

Om een gelijke deelname te stimuleren kan er een tijdlimiet worden gesteld bijvoorbeeld elk antwoord mag max. 1 min. duren.

*Deze werkvorm kan ook worden gebruikt voor het activeren van voorkennis, begeleide inoefening, zelfstandige verwerking of de terugkoppeling.

BEGELEIDE INOEFENING

Om-de-beurt

5-10 min.

- **Vormen van tweetallen**
De leerlingen wijst ze aan, of 'schoudermaatjes' vormen tweetallen of de leerkracht heeft een andere creatieve manier.
- **De leerkracht stelt een vraag met meerdere korte antwoord mogelijkheden**
De leerkracht stelt een vraag bijvoorbeeld: de leerlingen moeten een tekst lezen waarbij ze om de beurt een zin lezen, of een verhaal schrijven en om de beurt een zin toevoegen of verschillen noemen enz.
Leerlingen geven daar later om de beurt een antwoord op. De leerkracht geeft aan wie er mag beginnen bijvoorbeeld degene met het langste haar, grootste voeten enz.
- **De leerlingen geven om de beurt een antwoord**
De ene leerling begint, daarna komt de andere leerling met een antwoord en vervolgens weer de eerste leerling enz. De leerlingen proberen zoveel mogelijk antwoorden te bedenken.
Er zijn twee variaties:
De leerlingen geven antwoorden alleen mondeling of de leerlingen schrijven hun antwoorden op een gezamenlijk blaadje dat ze steeds aan elkaar doorgeven. Het blaadje schuift steeds heen en weer en terwijl de leerlingen schrijven zeggen ze hun antwoord hard op.
- **Klassikale nabespreking**
Een paar leerlingen worden aangewezen om hun antwoorden te delen met de rest van de klas.

*deze werkvorm is ook geschikt voor het activeren van voorkennis, terugblik of zelfstandige verwerking.

Duo's

10-15 min.

Nodig: een blad/schrift waarop leerlingen antwoorden kunnen schrijven.

- **Duo's vormen**
De leerkracht laat tweetallen gevormd worden en legt de werkwijze uit.
- **Leerlingen werken in duo's**
Om de beurt maken de leerlingen één opgave, bijvoorbeeld een vraag. Terwijl de andere leerling (helper) geeft als dat nodig is hulp.
Degene die de opdracht maakt moet hardop denken zodat de helper weer hoe hij tot een antwoord komt.
De helper controleert of het antwoord goed is. Als het antwoord goed is geeft hij een compliment, anders helpt hij om toch nog tot het goede antwoord te komen.
- **Nabespreking**
De leerkracht vraagt enkele duo's naar de samenwerking en of het maken van de opdracht goed gegaan is. De leerkracht kan kiezen de antwoorden klassikaal na te kijken of de antwoorden op het werkblad zelf na te kijken.

*de werkvorm kan ook voor de zelfstandige verwerking worden gebruikt.

Binnencirkel – Buitencirkel

10-20 min.

- **De leerlingen vormen twee cirkels**
De leerkracht vormt tweetallen. Binnen een tweetal is een leerling nummer 1 en de ander nummer 2. De nummers 1 vormen een cirkel. Als de cirkel staat zoeken de nummers 2 hun partner op en gaan erachter staan. De nummers 1 draaien zich om en kijken naar hun partner.
- **Uitwisselen van informatie**
De leerkracht stelt een vraag. De leerlingen in de buiten cirkel geven het antwoord, de leerlingen van de binnencirkel luisteren.
- **Wisselen van rol**
Nu mogen de leerlingen in de binnencirkel antwoord geven. De leerlingen blijven nog gewoon op hun plek staan.
- **De leerlingen roteren**
De leerlingen gaan wisselen van partner, dit kan op verschillende manieren. Maar de leerkracht bepaalt de aanwijzingen, een optie:
Geef elkaar de rechterhand en draai daarna met de rechterschouder naar elkaar toe. De kinderen in de buitencirkel schuiven zo meteen 5 plaatsen op. Degene waar je nu tegenover staat telt niet mee. Geef iedere leerling die je tegen komt 'high five'. Bij elke 'high five' tellen we gezamenlijk hardop. Je kunt veriëren met hoeveel plekken leerlingen op moeten schuiven, begin met 1 cirkel die beweegt, later kan het worden uitgebreid naar dat allebei de cirkels bewegen.
- **Uitwisselen van informatie**
Als de nieuwe tweetallen gevormd zijn stelt de leerkracht een nieuwe vraag en worden stap 2 en 3 herhaald. De leerkracht kan de stappen een aantal keer herhalen.

*bij een oneven aantal kan de leerkracht een 'tweeling' maken, (deze lopen steeds samen) plaats de tweeling in de buitenste cirkel vanwege de loopruimte.

Team-Tweetal-Solo

10 min.

- **Leerkracht g geeft leerlingen in teams een opdracht**
De leerkracht biedt nieuwe stof aan waarbij de leerlingen in een groepje een opdracht moeten maken waarin deze nieuwe leerstof wordt toegepast. Bijvoorbeeld de opdracht uit hun taalboek die uit meerdere opgaven bestaat.
- **Leerlingen werken in team**
In een groepje maken de leerlingen gezamenlijk een opgave als ze vervolgens samen hardop hebben nagedacht over een gezamenlijk antwoord schrijven ze die op in hun schrift.
- **Leerlingen werken in tweetal**
Het team gaat verder met de volgende opgave in tweetallen, wanneer ze samen hardop hebben nagedacht en een gezamenlijk antwoord hebben schrijven ze het antwoord op in hun schrift.
- **Leerlingen werken solo**
Tenslotte gaan de leerlingen verder met de opgaven individueel.

Flitsen

10-15 min.

Nodig: flitskaarten door de leerkracht gemaakt of gekleurde blaadjes die tot flitskaartjes kunnen worden gemaakt.

➤ **Aanleren van vaardigheid**

De leerkracht leer teen vaardigheid aan zoals het oefenen van moeilijke woorden lezen, tegenstellingen, synoniemen, woordbetekenissen, het leren verklanken van een woord enz.

➤ **Flitskaarten maken**

Aan de ene kant van een flitskaartje staat een vraag aan de andere kant staat het antwoord. Het moeten altijd vragen zijn waarop slecht 1 antwoord mogelijk is.

De leerkracht kan zelf flitskaarten maken, maar de leerlingen kunnen ook terplekke flitskaarten maken. Ze kunnen op elk gekleurd kaartje bijvoorbeeld een woord schrijven die ze fout/moeilijk vonden en op de andere kant het juiste antwoord schrijven.

➤ **In tweetallen gaan zitten**

De leerlingen gaan in tweetallen zitten. Ze wisselen het stapeltje flitskaarten uit die ze hebben. En besluiten wie er begint met flitsen.

➤ **Flitsen**

De helper leest de vraag voor bijvoorbeeld: 'Wat is het tegenovergestelde van klein?'. De andere leerling geeft het antwoord/schrijft het antwoord op. Vervolgens controleert de helper het gegeven antwoord.

Als het antwoord goed is krijgt de leerling het kaartje terug. Als het antwoord fout is verdwijnt het kaartje onderaan de stapel en komt het later terug. Het flitsen duurt totdat de leerlingen alle kaartjes terug hebben.

De helper mag niks voorzeggen, wel mag hij aanwijzingen geven.

De helper geeft af en toe een compliment.

➤ **Wisselen van rollen**

De leerlingen wisselen van rol, de andere leerling mag nu flitsen.

➤ **Klassikale nabespreking**

De leerkracht evalueert met de leerlingen klassikaal of ze vinden dat ze goed geholpen zijn en goed geholpen hebben. De leerkracht kan ook andere dingen noemen die hij belangrijk vindt.

*De leerlingen kunnen de beurt wisselen wanneer alle flitskaarten zijn teruggewonnen of dat ze om de beurt een kaart flitsen.

Puzzels

10-15 min.

Nodig: Voor elk groepje een envelop gevuld met 4-8 stukjes van een 'puzzel'.

➤ **Uitdelen van de stukjes informatie in de groepjes**

De leerlingen gaan in groepjes van vier zitten en krijgen een envelop. In deze envelop zitten vier of acht kaartjes. Ieder kaartje bevat een stuk van een tekst (of woorden die op alfabetische volgorde moeten worden gelegd, van een aantal losse woorden een goed lopende zin maken enz.). De tekst kan zowel informatief als verhalend zijn. Ieder groepslid krijgt een of twee kaartjes. De stukjes worden onder de groepsleden verdeeld.

➤ **Voorlezen/bekijken van de stukjes**

In het geval van een geschreven tekst leest eerst leerling A zijn stukje(s) voor aan de rest van de groep. Daarna lezen de leerlingen B, C en D hun stukje(s) voor aan de overige groepsleden. Het is de bedoeling dat de leerlingen goed naar elkaar luisteren.

Niemand mag de kaartjes van de ander aanraken/pakken. Elke leerling bezit dus een uniek stukje informatie waar de rest van de groep benieuwd naar is.

➤ **Puzzel oplossen**

De leerlingen leggen de stukken van het verhaal in gezamenlijk overleg in de goede volgorde zodat er een goed lopend verhaal ontstaat. Iedere groepslid moet in staat zijn bij de nabespreking het verhaal te vertellen of samen te vatten.

➤ **Klassikale nabespreking**

Bij de klassikale nabespreking vraagt de leerkracht één leerling van elke groep om het verhaal te vertellen of samen te vatten. De leerlingen kunnen de samenvatting ook op hebben geschreven, dan kan degene die de beurt ontvangt dat voorlezen.

*De kaartjes kunnen op verschillende kleuren gemaakt worden, wanneer de kaartjes verdeeld worden in de groep is elke leerling eigenaar van een kleur kaartjes.

Placemat

10-15 min.

Nodig: per groepje een A2/A3

➤ **Uitdelen van materiaal**

Iedere groep van vier leerlingen krijgt een vel papier. In het midden van het vel tekent een leerling een rechthoek, dit is de gemeenschappelijke rechthoek. Vervolgens trekt een leerling vanuit de hoeken van de rechthoek lijnen naar de hoeken van het vel papier. De leerkracht kan er ook voor kiezen om vooral zelf deze indeling te maken.

➤ **Ieder schrijft zijn bevindingen op**

De leerkracht geeft een opdracht. Hij vraagt bijvoorbeeld of de groepen de drie grootste voordelen van het werken met een computer willen opschrijven. De groepsleden schrijven gedurende enkele minuten individueel hun ideeën of antwoorden op in een hoek van het vel.

➤ **Discussie**

Na de individuele bedenktijd proberen de groepsleden tot een gezamenlijk antwoord te komen.

➤ **Invullen van een gemeenschappelijke rechthoek**

Wanneer de leerlingen het eens zijn geworden, schrijven ze het antwoord op in de gemeenschappelijke rechthoek.

➤ **Klassikale uitwisseling**

De leerkracht vraagt kort enkele groepjes om een reactie. Wat staat er bij hun in de rechthoek en hoe ging de samenwerking? Willekeurig wijst hij een woordvoerder aan.

Dobbelen

15-30 min

Nodig: Dobbelstenen (zie bijlage 1) en een gezamenlijk papier per groepje.

- **Klassikale instructie**
In de groep wordt een tekst gelezen en besproken.
- **Dobbelen**
De leerlingen gaan in groepjes zitten.
Een leerling begint met het gooien van 1 of 2 dobbelstenen..
De leerkracht kan de dobbelstenen maken of de leerlingen kunnen de dobbelstenen maken. (Voor een werkblad zie bijlage 1) Op de zesvlakken staan bijvoorbeeld woorden als: *waarom, wat, wanneer, wie, hoe en waar*. Of er staan werkwoordvervoegingen op: *is, kan, zal, wil, doet en heeft*.
- **Vraag maken**
Met de woorden die naar boven liggen maken de leerlingen een vraag bij de tekst en proberen die te beantwoorden.
Iemand dobbelt bijvoorbeeld 'waarom' en 'is'. De leerling formuleert daarmee bijvoorbeeld de volgende vraag over de tekst: *Waarom is de supermarkt dicht?*
- **Antwoord geven**
De rest van het groepje probeert antwoord te geven op de vraag die gesteld is door degene die dobbelt.
- **Dobbelen**
De volgende leerling dobbelt met de dobbelstenen, bedenkt een vraag enz. zo komt iedereen in het groepje een keer aan de beurt. Het dobbelen gaat door totdat de tijd voorbij is.
De vragen en antwoorden worden op een gezamenlijk papier geschreven..
- **Klassikale nabespreking**
De leerkracht vraagt naar het samenwerken. Enkele groepen vraagt hij twee vragen met antwoorden te noemen die zij bedacht hebben.

*De leerkracht kan de soort vragen structureren door één dobbelsteen vast te leggen. De leerlingen gooien dan met de andere dobbelsteen.

TERUGKOPPELING/EVALUATIE

Interviews

10-15 min.

Nodig: per leerling een klad blaadje/schrift.

- **Toelichting door de leerkracht**
De leerkracht vertelt het onderwerp waarop leerlingen elkaar gaan interviewen. Daarna worden er duo's gevormd.
- **Vragen bedenken**
Alle leerlingen bedenken vragen die ze een ander willen stellen en schrijven deze op (leerkracht kan een minimum of maximum hiervoor geven.)
- **Eerste interview ronde**
In ieder duo begint leerling 1 zijn bedachte vragen aan leerling 2 te stellen. Als het antwoord niet voldoet of kort is dan probeert leerling 1 door te vragen.

- **Tweede interview ronde**
Binnen de duo's wisselen de leerlingen van rol.
- **Klassikale bespreking**
De bevindingen worden klassikaal uitgewisseld. De leerkracht vraagt aan een aantal leerlingen wat ze te horen hebben gekregen van hun gesprekspartner.

*Deze werkvorm is ook te gebruiken bij het activeren van voorkennis of de zelfstandige verwerking.

Woordenweb

10-15 min.

Nodig: per groepje een A3 of A2, elke leerling een gekleurde potlood/stift/pen.

- **Uitdelen van groot vel papier per groepje 1**
Elk groepje krijgt 1 vel papier. Elke deelnemer heeft een eigen kleur pen/potlood/stift.
- **Maken van een woordenweb**
In het centrum van het papier staat een grote cirkel met het centrale onderwerp of begrip bijvoorbeeld de titel van een tekst of zinonderdelen enz. Dit kan de leerkracht doen of de leerkracht laat de leerlingen het zelf doen.
De leerkracht vraagt van de leerlingen dat ze bij het centrale onderwerp allemaal woorden opschrijven die het bij hun oproept bijvoorbeeld de hoofdpersonen, actie, schrijver of onderwerp, persoonsvorm, gezegde en voorbeelden daarvan.
Om de beurt mogen de leerlingen iets opschrijven, tekenen of plakken met de klok mee. (rotonde)
- **Aangeven van relaties (optioneel)**
Vervolgens geven de leerlingen met pijlen en lijnen aan welke woorden met elkaar te maken hebben in het voorbeeld van de gelezen tekst, dat ze tussen hoofdpersonen Roos en Katja een lijn trekken en 'beste vriendin' erbij schrijven.
- **Klassikale uitwisseling**
Na afloop worden de woordenwebben opgehangen en lichten de woordvoerders van de groepjes het web toe.

*Deze werkvorm is ook te gebruiken bij het activeren van voorkennis of zelfstandige verwerking.

Wandel- Wissel uit

2-5 min.

- **Rondlopen**
Laat de leerlingen opstaan en zich verspreiden in het lokaal. Het is de bedoeling dat de leerlingen onbevangen en onafhankelijk door de klas gaan lopen.
- **Sta stil**
Op het signaal van de leerkracht (dit kan een fluitje, klappen in de handen, het commando 'sta stil', stoppen van muziekje enz. zijn) stoppen de leerlingen met rondlopen.
- **Vorm duo's**
Laat de leerlingen tweetallen vormen met de persoon die het dichtst bij staat. Laat de leerlingen die nog geen partner hebben de hand opsteken zodat deze elkaar snel kunnen vinden. Bij een oneven aantal wordt er een drietal gevormd.
Spreek met de leerlingen af dat ze niet 2x met dezelfde leerling een duo mogen vormen.

➤ **De leerkracht stelt een vraag**

Stel aan de leerlingen een vraag of geef een opdracht en geef de leerlingen even bedenktijd om een antwoord te bedenken.

➤ **De tweetallen wisselen hun antwoorden uit**

De tweetallen vertellen elkaar hun antwoord. De leerkracht kan om structuur aan te brengen door bijvoorbeeld de opdracht te geven dat eerst de ene leerling een minuut mag antwoorden. Daarna roept de leerkracht 'Wissel' en dan wisselen de leerlingen van beurt.

*Deze werkvorm is ook te gebruiken tijdens de begeleide inoefening of de zelfstandige verwerking.

Raad de grap

10 min.

➤ **Teams**

De leerlingen worden ingedeeld in teams. Wanneer de werkvorm klassikaal wordt gebruikt gaan de leerlingen proberen een ander team voor de gek te houden. Als het in teams wordt gedaan dan proberen teamgenootjes elkaar voor de gek te houden.

➤ **Leerlingen bedenken**

Elke leerling gaat bezig met de volgende opdracht: ze moeten drie dingen heel overtuigend vertellen waarvan 2 dingen echt waar zijn en 1 niet waar is. Bijvoorbeeld over een gelezen verhaal, taalregels, over manieren om netjes te praten, antwoord op een vraag enz. Als ze klaar zijn moet namelijk door iemand anders (of ander team) worden geraden welk van de drie een grap is.

Als de opdracht klassikaal wordt gedaan kunnen leerlingen in de teams elkaar helpen met het bedenken van drie stellingen en samen komen tot wat ze de beste drie stellingen vinden en wie het meest overtuigend kan vertellen.

➤ **Delen**

Een leerling/team gaat zijn drie antwoorden heel overtuigend vertellen, alsof ze alle drie waar zijn. De andere leerlingen/teams kiezen welk van de drie antwoorden niet waar is. Dit kan door bijvoorbeeld door de leerlingen te laten reageren 1= vuist in de lucht, 2=hand omhoog, 3=handen op de oren.

Jigsaw

45 min.

➤ **Groepjes vormen**

De leerkracht maakt teams van vier leerlingen. Dit zullen de 'originele groepen' zijn. De leerlingen kunnen hun groepje een naam geven.

➤ **De groepjes uit een**

Elke leerling krijgt een nummer (genummerde hoofden) en alle nummers 1 gaan bij elkaar zitten, de nummers 2 enz. deze groepjes zullen de 'expert' groepjes zijn. Elk expert groepje krijgt een onderwerp. (Bijvoorbeeld een les ter voorbereiding op een toets: groepje 1 maakt samenvatting of bestudeert paragraaf 1, groepje 2 paragraaf 2 enz.)

➤ **De expert groepje aan het werk**

Deze groepjes werken samen door hun onderwerp te bestuderen en na te denken over hoe ze hun onderwerp het best kunnen uitleggen aan hun 'originele groep'.

➤ **Terugkeren naar 'originele groep'**

De leerlingen keren terug naar hun originele groep en delen met elkaar wat ze in hun 'expert groepje' hebben bedacht of onderzocht.

